

УДК 368.5

В. Г. Настич

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СТРАХУВАННЯ РИЗИКІВ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Анотація. Сільськогосподарське виробництво є одним із найбільш ризикованих видів підприємницької діяльності. У статті розглянуто теоретичні аспекти страхування ризиків, які виникають при здійсненні підприємницької діяльності в сільському господарстві, обґрунтовано шляхи покращення законодавчого та фінансового впливу держави в цьому процесі.

Ключові слова: ризик, агробізнес, сільськогосподарське виробництво, агрострахування, страхова премія, договір страхування, застраховані площі.

Summary. Agricultural production is one of the most risky of business activities. The theoretical aspects of the insurance risks arising from the business activities in agriculture, the ways of improving legislative and financial clout of the state in this process.

Key words: risk, agribusiness, agricultural production, agroinsurance, insurance bonus, contract of insurance, insured areas.

Постановка проблеми. Україна має значний потенціал для розвитку сільського господарства та подальшого впливу на європейські ринки. Аграрний потенціал України з кожним роком привертає все більше уваги великих іноземних інвесторів і банківського сектору. Більшість з них з оптимізмом дивляться на можливості фінансування в розвиток агробізнесу [1].

Однак сільськогосподарське виробництво вирізняється високим ступенем ризиків. Це пов'язане з тим, що воно є сферою діяльності, на успішність якої значною мірою впливають різноманітні погодні та кліматичні фактори, дію яких у багатьох випадках контролювати неможливо [2].

Сучасні темпи розвитку економіки гостро ставлять питання вивчення і ефективного управління ризиками. Будь-яка економічна структура, у тому числі і сільськогосподарське виробництво, належить до категорії імовірнісних систем, схильних до різноманітних ризиків. Ризиком необхідно управляти, тобто використовувати різні методи, які дозволяють певною мірою прогнозувати настання ризикованої події та приймати заходи для зниження ступеня ризику.

Управління ризиками неможливе без попереднього аналізу й оцінки імовірнісних характеристик, які виявляються в процесі аналітичних досліджень. У зв'язку із цим в економічній літературі велика увага приділяється проблемам моделювання ризик-ситуацій, аналізу різних методик оцінки ризику, можливості їхнього застосування в тих чи інших ситуаціях.

Сільське господарство, як і будь-яка інша галузь економіки, має свої особливості, які зумовлюють певну специфіку проявів ризиків у ньому і які слід ураховувати при дослідженні цих ризиків.

Сільське господарство об'єктивно є галуззю з відносно високим рівнем ризику. Воно має низку особливостей, які обумовлюють певну специфіку прояву ризику та управління ним на аграрних підприємствах.

Аналіз останніх досліджень. Попри недостатність розвитку ринку страхування сільськогосподарського виробництва і недосконалість законодавства проблемам управління ризиками сільськогосподарських товаровиробників і забезпечення їх системою страхування присвячено праці низки вітчизняних науковців: С. П. Смоленюк, О. М. Калашникова, Т. Й. Сус, О. Гудзя, М. Кульбіді, М. Дем'яненка, А. С. Шолойка, Т. Кулистикової та ін. Проте недостатньо дослідженими залишаються питання регулювання відносин у сфері страхування з державною підтримкою [3].

Мета дослідження полягає у вивченні теоретичних аспектів страхування ризиків, які виникають при здійсненні підприємницької діяльності в сільському господарстві, обґрунтуванні шляхів покращення законодавчого та фінансового впливу держави в цьому процесі. Метою допомоги держави є розвиток страхової інфраструктури, стандартизація умов страхування, зниження вартості страхових продуктів для сільськогосподарських користувачів та підвищення якості страхових

© В. Г. Настич, 2015

продуктів. Враховуючи, що в агробізнесі підприємства стикаються з багатьма різними ризиками, то для окремих видів ризику потрібно розробляти окремі методи їхнього страхування.

Виклад основного матеріалу. Сільське господарство є одним із найризиковіших видів підприємницької діяльності, оскільки залежить від таких факторів, як сезонність, погодні і кліматичні умови, тривалий період обороту капіталу та інших причин.

Одним із найважливіших інструментів мінімізації ризиків сільськогосподарського виробництва є агрострахування. Але аграрії не поспішають страхувати свої врожаї, адже в сучасних умовах агрострахування є недостатньо розвиненим та потребує реформування й удосконалення. Характерними рисами сучасного агрострахування є:

1) низький попит на страхування з боку сільськогосподарських виробників, який спричинений низьким відсотком участі у страхуванні та недовірою сільськогосподарських виробників до страхових компаній;

2) недостатня пропозиція з боку страхових компаній, яка спричинена недовірою страхових компаній до сільськогосподарських виробників;

3) недостатня державна підтримка агрострахування в країні, що може стати однією з основних перешкод на шляху розвитку ринку агрострахування.

Агрострахування розвивалося в усьому світі як головний інструмент управління ризиками з метою зменшення негативного впливу погоди та природних ризиків. Його перевагами є те, що воно:

— спрямовує допомогу до сільськогосподарських товаровиробників краще, ніж альтернативні види державної підтримки на кшталт прямих виплат при настанні катастрофічних подій;

— при врахуванні певних критеріїв у ході розробки програми страхування не суперечить вимогам міжнародних торгових угод у частині державної підтримки;

— спроможне стимулювати аграріїв до запровадження більш досконалих виробничих процесів;

— сприяє довірі кредиторів, а значить — розширенню доступу виробників до кредитних ресурсів, що у свою чергу сприяє запровадженню нових технологій;

— здатне слугувати платформою для об'єднаних партнерських угод між державними органами та приватним сектором у галузі страхування та перестрахування;

— спонукає до втілення в життя інших ініціатив з управління ризиками в сільському господарстві [4].

Аграрне страхування — один із найефективніших способів управління ризиками. Воно до-

зволяє найкращим чином об'єднувати інтереси учасників ринку аграрного страхування та держави, першочергове завдання якої — забезпечення стабільного економічного зростання добробуту громадян та їхнього соціального захисту.

Покриття ризиків може сильно відрізнятися залежно від типу страхового продукту. Крім того, умови страхування та визначення ризиків за страховими продуктами різних компаній також можуть відрізнятися. Умови комбінованого та індексного страхування визначені в розділі 3 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» [5]. У цьому законодавчому документі встановлено перелік ризиків, в основному погодних, від яких повинні страхуватися культури за договорами субсидованого страхування.

Страхування озимих культур на осінньо-зимовий період передбачає захист від ризиків, які можуть зашкодити культурі або викликати її загибель. Водночас у договорах деяких компаній визначення застрахованих ризиків можуть значною мірою різнитися, і якщо ризикова подія, що настанала, не відповідає цьому визначенню або якщо не вдалося зафіксувати відповідність цієї події визначенню ризику, наведеному в договорі, то страхувальник не зможе одержати виплату. Наприклад, вимерзання може визначатися як загибель культур при фіксуванні температури в точці вузла кушіння нижче мінус 17 градусів за Цельсієм. Таке формулювання застосовується в договорах страхування озимих пшениці, ячменя й рапсу, хоча їх стійкість до низьких температур суттєво відрізняється. Зазвичай пшениця витримує більш низькі температури, ніж ячмінь. Тому може статися так, що культура загинула, але регіональний підрозділ Гідрометцентру не підтвердить зниження температур нижче встановленої в договорі межі. У такому разі страхувальник може виплату не одержати.

У договорах страхування культур на весь період вирощування або на весняно-літній період зазвичай наводиться перелік ризиків, від яких застраховані культури. Це в основному погодні ризики, але в покриття також включається вогонь і загибель культур через протиправні дії третіх осіб (наприклад, підпал).

Якщо йдеться про страхування тварин, то договори, як правило, надають клієнтам можливість вибрати кілька груп ризиків або всі запропоновані. Програми страхування тварин переважно дозволяють застрахувати від загибелі або примусового вибою через інфекційні хвороби, нещасний випадок, вогонь (пожежу), природних несприятливих погодних умов і протиправних дій третіх осіб.

В основному страхуються озимі культури (пшениця, ячмінь, рапс, жито) на зимовий період (приблизно 60 % договорів і обсягу премій). Також популярним є мультиризикове страхування

польових культур (пшениця, ячмінь, рапс; соя, кукурудза, соняшник, горох та ін.) на весняно-літній період. Городини і фруктові насадження в Україні практично не страхуються через відсутність попиту й спеціалізованих страхових продуктів. Теплиці теж практично не страхуються.

Велику рогату худобу і свиней страхують в основному при одержанні кредитів, щоб надати тварин у заставу. Страхування доходу (вартість приросту ваги й молока) при страхуванні тварин в Україні відсутнє.

Укладається багато договорів страхування культур від окремих і поїменованих ризиків (град, град-вогонь, град-вогонь-буря), але такі договори укладаються переважно при переданні культур у заставу з метою одержання кредиту. Дані щодо страхування, пов'язаного з кредитуванням, відсутні. Основною метою таких договорів страхування є виконання вимоги Закону України «Про заставу» (заставне майно має бути застраховане), але такі договори в основному носять формальний характер і не надають якісного страхового захисту.

Основні проблеми розвитку страхування сільськогосподарської продукції в Україні:

- недосконалість законодавства, що регулює діяльність зі страхування сільськогосподарської продукції, та обмеженість його дії лише за умови реалізації державної програми здешевлення вартості страхування сільськогосподарської продукції;

- не повністю реалізовані завдання держави щодо управління ризиками у аграрному секторі;

- наявність взаємної недовіри у страховиків, які не мають достатньої інформації для розрахунку ризиків, та у сільгоспвиробників, які не мають впевненості у отриманні страхового відшкодування;

- недостатня кількість стандартних страхових продуктів для страхування різних видів сільськогосподарської продукції, наявність яких дозволяє забезпечити ефективний захист прав сільськогосподарських виробників, що мають невисокий рівень обізнаності у страхуванні;

- низький обсяг пропозиції страхових послуг, які відповідають потребам сільгоспвиробників, та низький обсяг попиту з боку сільськогосподарських товаровиробників на страхові послуги, обумовлений недовірою до страхового ринку;

- низький рівень поінформованості про страхування сільськогосподарської продукції сільгоспвиробників, які сприймають страхування як вимушений засіб для отримання банківського кредиту та/або державної дотації;

- за відсутності системи страхування сільськогосподарської продукції, ефективно функці-

онує, існує високий рівень вірогідності надання прямої державної допомоги сільгоспвиробникам у випадку настання для них надзвичайних подій.

Висновки. Високий рівень ризику в сільському господарстві України потребує кваліфікованого управління, тобто прийняття рішень з урахуванням ризику. На жаль, на сьогодні управлінські рішення в сільському господарстві приймаються практично без урахування ризику.

Сьогодні агрострахування в Україні активно розвивається. Однак, незважаючи на позитивну динаміку, сучасний стан розвитку агрострахування в Україні не відповідає своєму основному завданню — управляти ризиками в аграрному секторі для забезпечення стабільності сільськогосподарського виробництва та сталого розвитку аграрного сектору економіки. Сформована в Україні система страхування сільськогосподарських ризиків, у тому числі при наданні державної підтримки сільському господарству, потребує удосконалення і має бути спрямована на забезпечення належного захисту інтересів сільгоспвиробників та продовольчої безпеки держави, на стабілізацію виробництва і доходів у аграрному секторі економіки та стимулювання використання кращих здобутків технології сільгоспвиробництва.

З метою успішного і стабільного розвитку агрострахування необхідно вжити низку заходів для вдосконалення законодавчої та регулятивної сфери.

Література

1. Ляшенко Н. В. Перспективи агрострахування та необхідність страхового захисту в сільському господарстві [Електронний ресурс] / Н. В. Ляшенко. — Режим доступу : <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=74681>

2. Агрострахування як інструмент управління ризиками в сільському господарстві [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://uaip.com.ua/agrostrakhuvannya-yak-instrument-uprav>.

3. Кульбіда М. Погодні ризики, пов'язані з сільськогосподарським виробництвом в Україні / М. Кульбіда [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.agrorisk.biz>.

4. Інформаційно-аналітичний портал Українського агентства фінансового розвитку «Україна фінансова» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ufin.com.ua/analit>.

5. Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>.